

hogy maga az idő (nem az alany lép itt ki „önmagából”, a maga eksztatikus időegységeket átfogó misztikus pillantásával) „idősül” a három idődimenzió eme eksztázisában.

Milyen helyet foglal el a *Lét és idő* a heideggeri opusban? Először is olyan műről van szó, amelyet Heidegger nem tekintett befejezettnek. A könyvnek csupán első része készült el, s az sem teljesen. A *Lét és idő* második részében Heidegger mint későbbi műveiben jelzi, Kant *A tiszta ész kritikájának* értelmezését kívánta nyújtani. Az 1947-ben írott humanizmus-levélben Heidegger a *Lét és idő*ben megjelentet

filozófiai vállalkozás sikertelenségéről beszél (lásd az előszót: XLVIII—LXIX o.), az 1962-ben, Freiburgban, az *Idő- és a lét* című előadásában pedig arról szól, hogy a *Lét és idő* szerzője nem nőtt fel az ott explikált téma feldolgozásához. A *Lét és idő* a későbbi „fordulat” (Kehre) ellenére is Heidegger fő műve marad, hiszen e könyv megjelenése utáni reflexiói is perdöntő módon az itt felvetett kérdésekhez fűződnek. Az „előkészítő gondolkodás” végérvényesen megkezdte útját.

LOSONCZ ALPÁR

A VITATKOZÁS FILOZÓFIÁJA

(Artur Šopenhauer: *Eristička dijalektika, Bratstvo-jedinstvo*, Novi Sad, 1985)

A vitát valószínűleg csak azok tekintik a személytelen igazságért folyó becsületes küzdelemnek, akik még sohasem polemizáltak, a vita fogalmát pedig csak könyvekből ismerik. Arthur Schopenhauer, a 19. század egyik meghatározó filozófus-egyénisége nem tartozott ezek közé. Már diákkorában fölfigyelt a különféle polémiák során alkalmazott trükkökre, melyek ismétlődő előfordulása arról győzte meg, hogy a vita célja általában nem az igazság, hanem hogy kiderüljön, kinek van igaza. Éppen ezért, a vita gyakorlatában is saját filozófiai álláspontját vélte igazoltnak látni. A polemikus érvelésben nem a tiszta intellektus küzdelmét látta, hanem egy attól gyökeresebb metafizikai entitásnak, az akaratnak a működését. Az intellektus tehát ezek szerint nem más, mint az „akarat álarca”: az ember természetadta tulajdonsága, hogy saját igazát akarja megvédeni, s ha ez becsületes úton nem megy, akkor különféle trükkökhöz folyamodik.

Schopenhauer már ifjúkorában el-

kezdte gyűjteni és tanulmányozni a szóban forgó trükköket (Kunstgriffe), s miután azt tapasztalta, hogy a filozófiatörténetben rendszerezett formában még senki sem foglalkozott velük, kénytelen volt új bölcséleti ágazatot alapítani. Így született meg az erisztikus dialektika, amit, azt hiszem, nyugodtan nevezhetünk a vitatkozás filozófiájának is. Az erisztika egyébként hagyományosan a vitatkozás művészetét jelenti, a dialektika szónok pedig eredeti értelmére emlékeztet Schopenhauer — vagyis a dialógus, illetve párbeszéd vezetésének tudományát érti alatta. Az erisztikus dialektika azonban egy lényeges vonatkozásban különbözik a hagyományos igazságkereső dialektikától: olyan vitavezetési módszereknek adja meg a szerkezetét, melyek attól függetlenül vezetnek győzelemre, hogy a vitázónak objektíve igaza van-e. A hangsúly tehát azon van, hogy másoknak csak úgy tűnjön, mintha a vitázónak igaza lenne. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az erisztikus

dialektika pusztán szofisztika lenne, hiszen még a szofisztika eleve a hamisról bizonyítja, hogy igaz, addig Schopenhauer olyan esetekkel foglalkozik, ahol — mint a vitában általában — még nem lehet tudni, mi is az igazság. Többek között épp ezzel indokolja az erisztikus dialektika létjogosultságát: sohasem tudhatjuk biztosan, hogy nem épp az-e az igazság, amit vitapartnerünk látszólag sikeresen cáfol. Ha időt nyerünk, talán eszünkbe jut egy jó érv a saját igazunk mellett. Az erisztikus dialektika azonban ettől függetlenül mégis mindenekelőtt machiavellista „tudomány”, mivel a cél — hogy látszólag igazunk legyen — szentesíti az eszközt, vagyis a legaljasabb trükkök alkalmazását is. Schopenhauer befejezetlenül hagyott trükkgyűjteménye ugyanis többnyire meglehetősen szemtelen fogásokat tartalmaz. Javasolja például, hogy a vita során érveljünk gyorsan, mert így partnerünk nehezebben veszi észre szándékosan elkövetett hibáinkat, ha pedig végképp tehetetlenek vagyunk érveivel szemben, árásszuk el értelmetlen szóhalmazzal — hátha véletlenül valami értelmet talál benne —, vagy térjünk át a személyes sértegetés jól bevált módszerére.

Indoklásul épp Machiavellivel példázódik. Machiavelli azért javasolta a fejedelemnek, hogy szomszédja egyetlen gyengeségét se hagyja kihasználatlanul, mert az emberi természetből következően különben a szomszédja támad. Ugyanígy Schopenhauer is az emberi természetre, vagy ha úgy tetszik a világban uralkodó állapotokra hivatkozik: ha a világban a becületesség lenne az általános, semmi szükség sem lenne az erisztikus dialektikára, hiszen a logika maradéktalanul el látná az embert a vitatkozáshoz szükséges módszerekkel. De ha ez így lenne — teheti hozzá a mai ol-

vasó —, maga a szerző sem tudta volna összegyűjteni azt a mintegy negyven logikán inneni vitatrükköt, amit az *Erisztikus dialektika* című 1831-ben írt könyvében elemez. Mert egy dolog kétségtelen: Schopenhauer egyetlen új fegyvert sem kínál vitáinak megnyeréséhez, hanem csak a már különben is meglevő fegyvereket szedi darabokra, megmutatva belső szerkezetüket és működésük módját.

E befejezetlen, és a szerző haláláig kéziratban maradt műnek épp ez a legnagyobb érdeme: formalizálja és tudatosítja azoknak a trükköknek a mechanizmusát, melyeket a vita hevében általában mindkét fél ösztönösen alkalmaz, de gyakran egyik sem fog fel igazán. Egy parázs vitában nehéz például észrevenni partnerünk célját, ha kérdéseit más sorrendben teszi fel, mint ahogy válaszaiból a számára szükséges következmény adódik. Éppen ezért, Schopenhauer szerint tézisünket úgy kell elfogadtatni, hogy előbb észrevétlenül elfogadtatjuk annak premisszáit, majd váratlanul levonjuk a következtetést. Egy másik trükk szerint, ha vitapartnerünk állítását fokozatosan minél általánosabbá tesszük, sokkal könnyebb lesz támadni, és fordítva: a saját tézisünket igyekezzünk maximálisan konkretizálni, mert így kisebb támadási felületet hagyunk ellenfelünknek. Szintén az eredményes trükkök között emlegeti Schopenhauer azt a módszert, ha egy negatív kicsengésű kategóriát sikerül vitapartnerünk állítására erőltetnünk. Erre egész példatárat sorakoztat fel: ha nem tudunk ésszerűen érvelni — javasolja —, mondjuk azt, hogy ellenfelünk tézise tiszta naturalizmus, spiritualizmus, panteizmus, racionalizmus, vagy épp miszticizmus — attól függően, hogy melyik illik rá a legjobban, és a vita hallgatósága melyiket utálja a legjobban. Ha ilyen

nem találunk, jelentsük ki, hogy „ez igaz lehet az elméletben, de a gyakorlatban már nem”, s máris kellemtelen helyzetbe hoztuk partnerünket. Másrészt, globális stratégiánk ne az észérvek felsorakoztatása legyen, hanem próbáljunk inkább vitapartnerünk akarátára hatni: bőséges példatárral mutatja be, hogy lehet egy rögeszméről elhiteni, hogy annak védelme nem áll partnerünk érdekében. A legszemlésebb mégis talán az a rész, ahol Schopenhauer az autoritás használatának módjait elemzi, és a legkedvezőbb hatást — teljes joggal — attól a trükkötől várja, amikor nem valós, hanem ál-autoritásra, vagy egyenesen kitalált autoritásra hivatkozunk. Ha például egy vitában azt mondom, hogy a marxista Liszifovics professzor az *Erisztikus dialektikát* erkölcstelennek minősíti, bizonyos körökben ezzel még napjainkban is megszakad a vita, mert azokban a körökben egyrészt nem ajánlatos egy marxista professzor ellen érvelni, másrészt pedig egy nem létező személy munkásságában nem könnyű támadási felületet találni. Pedig a vitát ezzel kár lenne lezárni, hiszen az erisztikus dialektika bizonyos szempont-

ból Schopenhauer szellemében is erkölcstelen, mivel számára csak az a vita erkölcsös, melynek motívuma a részvét (Mitleid). Az általa elemzett trükkök használata pedig nyilvánvalóan nem ezt szolgálja. Talán éppen ezért lett az utolsó trükkje egyfajta antitrükk: ebben ugyanis azt tanácsolja, hogy ne vitatkozzunk akárkivel, hanem csak azzal, aki betartja a vita alapvető játékszabályait, vagyis aki nem használ trükköket.

Végül mi, mai olvasók, mindehhez már csak egy utolsó utáni trükköt tanácsolhatunk: tanulmányozzuk figyelmesen az *Erisztikus dialektikát*, hogy minél felkészültebben hajthassuk végre az utolsó trükköt. Ha észre vesszük, hogy vitapartnerünk át akar verni bennünket, hivatkozunk ezúttal egy valódi autoritásra: jelentsük ki, hogy ezt a trükköt Schopenhauer már százötven évvel ezelőtt ismerte. Ha ez sem használ, vigasztalódjunk azzal, hogy ha Marx találta volna ki az erisztikus dialektikát, utolsó utáni trükkünk — legalábbis mifelénk — sokkal hatásosabb lenne.

SEBŐK ZOLTÁN

A VAGY-VAGY TÁRSADALMÁNAK VÉGE

John Naisbitt: Megatrendovi, Globus, Zágráb

Kétnyelvű ország lesz hamarosan az USA. Los Angeles már most a második legnagyobb mexikói város, hiszen csak Mexico Cityben él több mexikói mint itt, Miami lakosságának pedig kétharmada kubai. Letűnőben van tehát az a társadalom, amelyben az USA polgárai csak két dolog közül választhattak: vagy beolvasztja őket az emigráció hőskorában olyan zavartalanul működő olvasztókemence, az amerikai társadalom, amelyben a világ minden ré-

széről odaáramló különféle nemzetiségű kivándoroltakból egyformán angolul beszélő amerikai lett, vagy pedig, pusztulásra vannak ítélve. És nem áll az a megoszlás sem, hogy az amerikai vagy fehér vagy néger. Most már sokkal szélesebb a skála. A latinok feketék, fehérek és szürkék, mexikóiak, Puerto Rico-iak, kubaiak, guatemalaiak és kolumbiaiak stb. De mellettük ott vannak a sárgák; a kínaiak, a fülöp-szigetiek, a japánok, a koreaiak, a vietnamiak,